

**SOSYAL BİLİMLER ALANINDA
ARAŞTIRMA MAKALELERİ- 4**

Kitap Adı	: Sosyal Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri - 4
İmtiyaz Sahibi	: Gece Kitaplığı
Genel Yayın Yönetmeni	: Doç. Dr. Atilla ATİK
Kapak&İç Tasarım	: Didem Semra KORKUT
Sosyal Medya	: Arzu ÇUHACIOĞLU
Yayına Hazırlama	: Gece Akademi Dizgi Birimi
Yayıncı Sertifika No	: 15476
Matbaa Sertifika No	: 42539
Matbaa Adı	: GeceAkademi
ISBN	: 978-625-7958-13-4

Editörler

Dr. Öğretim Üyesi İsmail ELAGÖZ
Dr. Öğretim Üyesi Göktürk ERDOĞAN
Dr. Aslı GEZEN
Dr. Abdullah YILMAZ

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission. Gece Akademi is a subsidiary of Gece Kitaplığı.

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. Gece Akademi, Gece Kitaplığı'nın yan kuruluşudur.

Birinci Basım/First Edition ©ARALIK 2019/Ankara/TURKEY ©copyright

Gece Publishing
ABD Adres/ USA Address: 387 Park Avenue South, 5th Floor, New York, 10016, USA
Telefon/Phone: +1 347 355 10 70

Gece Akademi
Türkiye Adres/Turkey Address: Kocatepe Mah. Mithatpaşa Cad. 44/C Çankaya, Ankara, TR
Telefon/Phone: +90 312 431 34 84 - +90 555 888 24 26

e-mail: geceakademi@gmail.com

**SOSYAL BİLİMLER ALANINDA
ARAŞTIRMA MAKALELERİ- 4**

**ENGELLİ ÇOCUK VE MEDYA:
ENGELLİ ÇOCUKLARIN
MEDYADAKİ TEMSİLİ**

**BÖLÜM
3**

Mihalis (Michael) KUYUCU¹

¹ Doç.Dr., michaelkuyucu@gmail.com, İstanbul /Türkiye

Engelli ve Engellilik Kavramı

Engel-özür; insanların hayatları boyunca farklı durumlar karşısında yaş, cinsiyet, fiziksel, sosyal ve kültürel nedenlerle, toplumsal yaşamda üstlenmesi gereken görevleri yetersizlik nedeniyle yapamaması, sürdürmemesi olarak tanımlanmaktadır (Gökbay, Ergen ve Özgen, 2011: 1).

Engellilik, özürlülük ya da sakatlık olarak genel ifadesini bulan durumlar, yazılı ve sözlü ifadelerinde birbirlerinin yerine kullanılsa da, her biri farklı durumları ifade etmektedir. Çalışma kapsamında genel olarak kullanacağımız engelli kavramı ise ülkemizde özellikle son yıllarda benimsenen bir ifade durumuna gelmiştir.

Özür” ve “yetersizlik” gibi kavramlar bireyleri etiketlemekte (ötekileştirmekte) ve bireyin içsel/ruhsal durumları üzerinden amacı aşan sonuçlara neden olmaktadır. Ancak engel kavramı, bireyin özür veya yetersizliğinden değil de çevresel faktörlerin etkisinden bahsetmesi açısından dışsal bir içeriğe sahiptir (Doğan ve Çitil, 2011: 33).

Genel bir açıklama ile engellilik, doğuştan ya da sonradan çeşitli nedenlerle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ya da sosyal yetilerin çeşitli derecelerde topluma uyum sağlama noktasında ve günlük faaliyetleri karşılama noktasında güçlüğü durumudur (Serenli, 2011: 18).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engel durumu ile ilgili kavram kargaşasına son vermek için 1980’de Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması sistemini getirmiştir. Bu sisteme göre engellilik olgusu 3 kategoride ele almıştır. Buna göre (Bilsin & Boşbakkal, 2014: 66):

- Yetersizlik (Impairment): Vücudun zihinsel, fiziksel veya işlevsel bozukluğudur. Yetersizlik doku, organ, ekstremiteler, fonksiyonel sistem ya da vücut mekanizmasındaki psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı ve fonksiyonların geçici, sürekli kaybı ya da anormallliğini ifade eder.
- Özürlülük (Disability): Yetersizlik sonucu fonksiyonel kapasitede azalma ya da kayıptır. Yetersizlik sonucu günlük aktiviteleri içeren beklenen davranış ve fonksiyonlarda eksiklik ya da aşırılıktır.
- Engellilik (Handicap): Bir yetersizlik ya da özürlülük sonucu oluşan, toplum tarafından kişiden beklenen bireysel performans veya durumdan sapmaya neden olan toplumsal bir bozukluk olarak ifade edilir. Engellilik, yetersizlik ve özürlülüğün sosyal ve çevresel sonuçlarıdır.

DSÖ tarafından yapılan bu kategorileştirme engelli bireylerin kısıtlılığı ve normal olmama durumunu öne çıkarmaktadır ve medikal model temelindeki kısıtlılık da tanımın ortaya çıkmasında önemli etkide bulunmuştur (Ulutaşdemir, 2007: 40).

Türkçe literatür içerisinde özürlü ve sakat kavramları geçmişten gelen bir süreçte yaygın biçimde kullanılmış, ancak BM tarafından 2006'da kabul edilen Convention on the Rights of Persons with Disabilities belgesinin resmi çevirisinde ilk kez “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” şeklinde kullanılmıştır (Şişman, 2012: 71).

Engellilik durumuna yönelik yaklaşımlar, engellilik ile ilgili algının zaman içerisindeki değişimini göstermesi bakımından önemlidir. Buna göre 1970'lerden önce tıbbi yaklaşım engelliliği tedavi edilmesi gereken bir olgu olarak görürken, 1970 sonrasında sosyal modelin gelişimi ile engelli hakları ön plana çıkarılarak bu durum, sosyal bir sorun olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre toplumda çeşitli düzenlemeler ile engelli bireylerin yaşamın her alanına katılabilmesinin sağlanması, ötekileştirme ve dışlayıcı tutumlarla mücadele temel alanlar olarak görülmektedir. Bunlarla beraber son yıllarda engelliliği hem biyolojik; hem de bireysel ve sosyal açıdan ele alan biyo-psiko-sosyal model de ön plana çıkmaya başlamıştır (Menda, Balkan ve Berktaş, 2013: 12).

Engellilik doğum öncesi ve doğum sırasındaki nedenler, kalıtsal rahatsızlıklar, anneye ait risk faktörleri, yüksek riskli gebelik, zor doğum ve doğum travmalarına bağlı olabileceği gibi doğum sonrası dönemdeki faktörlere bağlı olarak da gelişebilir. Engellilik konuşma, işitme, ortopedik sorunlar, zihinsel engellilik içerisinde çok farklı bir yelpaze içerisinde çeşitlilik gösterebilir (Demirbilek, 2013: 58).

Uluslararası Kuruluşların Engellilik Tanımları

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme uyarınca engelli tanımı “Normal bir bireyin kişisel veya sosyal yaşamında kendi kendine yapması gerekli işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir eksiklik sonucunda yapamayanlar” şeklindedir (Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı, 2006: 71) Buna göre, herhangi bir kişi geçmişte herhangi bir bozulma yaşarsa ya da kişisel ya da grup standartlarına ya da normlara dayanılarak engelli olarak görülürse engelli olarak kalabilir. Bu

engeller, fiziksel, duyuşsal ve bilişsel ya da gelişimsel engelleri içerebilir. Psikiyatrik veya psikolojik zayıflıklar gibi zihinsel bozukluklardan muzdarip insanlar da aynı zamanda engelli insanlar olarak tanımlanmaktadır. BM 2006 yılında kabul ettiği bir sözleşme ile engellilerin haklarını genişletmiş; ayrıca engelli bireylerin çıkarlarını gözeterek BM Etkinleştirme adı verilen bir birim kurmuştur. BM, Milenyum hedefleri içinde engelli haklarının korunması konusuna da yer vermiştir (Sastry, 2012: 19).

BM Genel Kurulu tarafından 1993'te kabul edilen Özürlüler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanması konusunda Standart Kurallar belgesine göre ise engellilik; fiziksel, zihinsel ya da duyuşsal bir işlev ve yeti yitimi, tıbbi bir durum ya da zihinsel hastalıktan kaynaklanan kalıcı ya da geçici bir olgu" olarak ifade edilmiştir (Şişman, 2012: 75).

DSÖ ise engellilik tanımı olarak "bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla iş yapabilmek yeteneğinin kaybedilmesi veya kısıtlanması" şeklinde bir açıklama yapmıştır (WHO, 2011: 3-4).

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) 1983 tarihli 159 sayılı ILO Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında Sözleşme ise bu olguyu "bu sözleşmenin amaçları açısından sakat terimi uygun bir iş temini muhafazası ve işinde ilerlemesi hususundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özürlü sonucu önemli ölçüde azalmış birey" olarak açıklamıştır (Şişman, 2012: 76-77).

Türkiye'de Engellilik Tanımı

T.C. Başbakanlık Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor araştırmasında yapılan özürlü tanımı ise; "Özürlü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal, sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir" şeklindedir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008: 28).

Türkiye'de son yıllarda olumlu gelişmeler kaydedilmesine rağmen engellilik, genellikle sakat, kör, sağır-dilsiz, hasta gibi sıfatlarla tanımlanmakta ve olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. Bununla beraber Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik'te ICF sınıflamasına uyum sağlanamaması nedeniyle mevzuatta engelli kavramı yerine özürlü kavramı kullanılmaya devam etmiştir (Bilsin & Boşbakkal, 2014: 68).

2014 yılında 6518 sayılı kanunda yapılan değişiklik ile engelli tanımı yeniden yapılandırılmış ve engelli “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak ifade edilmiştir (Ertürk, Şimşek, Songür ve Şengül, 2014: 380).

Engelli Çocuk Kavramı Üzerine

Zihinsel, işitsel, fiziksel ve görme engellerini içine alan engellilik çok geniş bir kavramı ifade etmektedir. Buna göre bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden normalden farklı olan çocuklar, engelli çocuk olarak tanımlanmaktadır (Doğan ve Çitil, 2011: 31).

DSÖ’ne göre engelli çocuk tanımı, ise engelli çocukları, serebral palsi, spina bifida, kas distrofisi, down sendromu ve işitme, görme, görme, fiziksel, iletişim ve zihinsel engel gibi sağlık koşullarına sahip çocukları kapsamıştır (WHO, 2012: 7).

1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi halen engellilere açıkça yer veren tek sözleşme olma özelliği göstermektedir ve bu sözleşmenin 23. maddesi tümüyle engelli çocuklara ayrılmıştır. Buna göre sözleşmeye taraf ülkeler, zihinsel ya da bedensel özre sahip çocukların saygınlıklarını güvence altına alma, özgüvenlerini geliştirme ve topluma uyumu için etkin bir şekilde katılımlarını sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Maddenin ikinci fıkrasında ise özürlü çocuğun eğitimi, mesleki eğitimi, tıbbi bakım ve iyileştirme hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanakları gibi özel bakımdan yararlanma hakkını kabul eder ve üçüncü fıkrasında ise söz konusu yardımın olanaklar dâhilinde ücretsiz sağlayacaklarını taahhüt eder (Bilici & Boşbakkal, 2014: 69).

DSÖ, çocukların genellikle toplum içerisinde ve aileleri tarafından engellilik ve olumsuz tutumlar konusunda yetersiz bilgi nedeniyle, daha fazla damgalanma ve dışlanma yaşadığını belirtmektedir (WHO, 2012). Bu kapsamda geçmişten günümüze engelli çocukların toplumdaki rollerinden engel durumlarının psikolojileri üzerindeki etkilerine kadar bir dizi çalışma yürütülmüştür. Türkiye’de ise engelli bireylere yönelik çalışmaların geneli aile üyeleri, öğretmenler ve akranlar gibi engelli olmayan bireylerin bakış açısına odaklanma eğilimi göstermektedir (Çobaner ve Yıldırım, 2015: 403).

Engelli çocuk ve ergenlerin yaşamlarının ilk döneminde karşılaştıkları en önemli problemlerden biri eğitim ile ilgilidir. Dünyada çağdaş eğitim anlayışının yerleşmesi ile herkesin bireysel özelliklerine göre eğitim alması bir hak olarak kabul edilmiş ve böylece özel eğitim gereksinimi olan çocukların eğitimi de gündeme gelmeye başlamıştır (Kulaksızoğlu, 2011: 19). Her şeyden önce engelli çocuklar, eğitiminin normal gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi kimliklerini koruma ve kapasitelerini geliştirme gibi haklara sahiptir (Fazlıoğlu, 2011: 148).

Engelli çocukların kendilerini olumlu anlamda geliştirebilmeleri için aile ve okulun uyum içerisinde çalışması gerekmektedir ve bu durum Çocuk Hakları Komitesi tarafından da vurgulanmıştır. Buna göre Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca gelişme hakkı, sadece fiziki ve zihinsel anlamda değil, insanların devredilemez hakları ile birlikte sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel gelişimi de içermektedir. Aynı sözleşme kapsamında sağlık, eğitim, örgütlenme, şiddet ve istismara karşı korunma gibi pek çok hakkın düzenlenmesi de çocuğun gelişme hakkının yerine getirilmesini desteklemektedir (Fazlıoğlu, 2011: 148).

Engelli çocukların eğitim hakkının önemi 1994'te İspanya'da herkes için eğitim hedefi kapsamında 92 ülke ve 25 uluslararası kuruluşu temsilen 300'ün üzerinde katılımcının dâhil olduğu uluslararası toplantıda vurgulanmıştır. Buna göre her çocuğun kendisine özgü öğrenme, yetenek ve ilgisinin olduğu; her çocuğun eğitim görme hakkı olduğu, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların da normal okullara devam etmeleri ve okulların çocuğu merkeze alan bir anlayışla kaynaştırma eğitimine geçmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Kulaksızoğlu, 2011: 19).

Türkiye'de engelli çocuklara yönelik yasal düzenlemeler Anayasa, Çocuk Hakları ve BM Engelli Hakları Sözleşmesi yanı sıra Özürlüler Kanunu çerçevesinde düzenlemiştir. Buna göre 1982 Anayasası 2. Maddesi uyarınca, çocuk hakları ile ilgili ilk anayasal ilke sosyal devlet ilkesidir. Buna göre sosyal devlet ilkesi genel olarak sosyo-ekonomik, sosyal ve bilgi yönünden görece zayıf olanların korunması esas alarak, zayıfların korunmasını devletin görevleri içerisinde kabul eder. Çocuğun zayıflığı ve bağımlılığı ise yaşı gereği doğaldır. Hatta herhangi bir örgüt, lobisi olmadığı için çocukların sosyal korunma gereksinimi herkesten fazladır. Anayasal eşitlik ilkesi de çocuklar bakımından özel önem taşır (Kepeneci & Aslan, 2011: 26). "1982 Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yasa" ile bu Anayasa'nın 10. maddesinin

ikinci fıkrasının sonuna “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ifadesi ve aynı maddeye ikinci fıkradan sonra gelmek üzere “Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel surette korunması gerekenler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.” fıkrası eklenmiştir (Kepenekci & Aslan, 2011: 26-27).

Anayasa 42. maddesinde “devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” ifadesi ile engellilerin eğitim gereksinimlerinin karşılanması doğrultusunda korunmalarına hukuki bir dayanak oluşturulmuştur. Özürlüler Kanunu'nun eğitim ve öğretim başlıklı 15. maddesinde ise "Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır" ifadeleri yer almaktadır (Bilici & Boşbakkal, 2014: 72).

Engellilerin Medyada Temsili ve Ayrımcılık Karşısında Medyanın Sorumluluğu

Medya, günlük yaşamımızın son derece önemli bir parçasıdır ve aynı zamanda bir endüstri olarak enformasyonun kitlelere yayılmasında kritik öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, medyanın toplum üzerindeki etkisi, medyanın engellilerin ayrımcılığına katkıda bulunmaya devam ettiği, özellikle engellilikle ilgili olarak, toplumun yararına her zaman kullanılmadığı da bir gerçektir (Pirls & Popovska, 2013: 42).

Engelli insanlar dünyadaki en büyük azınlık durumundadır. Buna rağmen ABD özelinde, 2013'ten bu yana büyük televizyon kanallarında senaryolar içerisinde düzenli görülen 796 karakterin yalnızca 8'i (yüzde 1) engelli durumdadır (Alper, 2014: 58). Dolayısıyla engellilerin medyada ne şekilde temsil edildiğinin ortaya konulması ve bunun ayrımcılığı ortadan kaldıracak şekilde yeniden ele alınması büyük öneme sahiptir.

1970'lerde Amerika'da engellilerin temsili ile ilgili kalıp yarguların (stereotipler) olduğu araştırmalar yayınlanmaya başlamış ve 1980'lerde bu tür çalışmalarda artış yaşanmıştır. 1980'ler sonrasında medyanın engelli insanların temsilindeki eksiklikler daha çok dikkat çekmeye başlamış ve konu ile ilgili çalışmalar çoğalmıştır. Genel olarak engelliler, kitle iletişim araçlarında yaygın olarak yinelenen kalıp yargular içerisinde temsil edilmektedir. Bu kalıplar engelliler için acıma ve merhamet, merak veya şiddet nesnesi, uğursuz veya kötü, süper sakat, atmosfer, gülünç, kendinin

en kötü düşmanı, yük, aseksüellik ve günlük hayata katılamamak olarak belirlenmiştir. Bu basmakalıp karakterler özellikle televizyon, gazete ve reklamcılıkta belirgindir (Barnes, 1991: 45-46).

Medyada engelli bireylerin temsili konusunda ortaya çıkan kalıp yargılar, genel olarak iki grupta ortaya çıkmaktadır. Buna göre ilk olarak engelli bireyler acıma, merhamet duyguları veya yetersizlikler ile betimlenirken diğer yandan süper kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bir vakada engelli birey toplumsal uyumu olmayan, hoş görülme ve yük olarak görülürken; diğer bir vakada tüm işlev bozukluklarına karşı büyük başarılar elde eden sıra dışı kişi olarak değerlendirilmektedir (Zengin, 2014: 244).

Zengin (2014: 244)'e göre engelli bireylere yönelik algının oluşumunda engelli olmaya bireylere, onların yaşadıkları zorlukları yansıtan mesajların güçlü ve başarılı yanlarını vurgulayanlardan daha fazla ulaşması, olumsuz bir etki doğurmaktadır. Yapılan araştırmalar engelli bireylerin ve engelliliğin basın, sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçlarında çoğunlukla olumsuz kalıp yargılarla temsil edildiğini göstermektedir. Buna göre engelli bireyler güçsüz, zavallı, kendisine acıyan uğursuz ve günahkâr, alay edilen tuhaf kişiler olarak resmedilirken, diğer yandan süper kahraman niteliğinde gösterilmektedir (Zengin, 2014: 244). Dolayısıyla medyada bu programların etkisi altında kalan milyonlarca insan, genelde engellilerle ilgili olumsuz yapımlardan fazlasıyla etkilenmekte, günlük yaşamda karşılaştığı engelli bireylere bu engelli profiline etkisinde kalarak yaklaşmaktadır (Akdağ, 2005:163).

Engelli bireylerin medyada temsili konusunda belirtilmesi gereken bir konu da engellilere yönelik içeriğin engelli olmayan bireyler tarafından hazırlanması ve engelli karakterlerin engelli olmayan oyuncular tarafından canlandırılmasıdır. Bu nedenle yalnız insan manzaraları, trajedi ve kahramanlık öyküleri ortaya çıkmaktadır (Zengin, 2014: 245-246).

Wilton'a (2003) göre, popüler medya engelli kişileri aseksüel olarak yansıtmakta ya da bu kişilerin cinselliklerinde kötü varsayımların üremesine yardımcı olmaktadır. Engelli kişilerin cinsel ifadelerini sunma çabaları, bazı durumlarda sansürlü karşılaşmakta, engellilik ve aseksüellik neredeyse aynı anlamda kullanılmaktadır.

Dramatik hava oluşturmak için engellilerin kullanılması yaklaşımına Harnet "sembolizmin duygusal çekiciliği" tespitini getirmektedir ve özellikle senaristler tarafından tercih edildiğini belirtmektedir.

Sembolizmin duygusal çekiciliğinde engelli karakterler normal rollerde yer alamadığı gibi aile üyesi, eş, işçi veya işveren olarak da görülmektedir. Yeterli duygusal yoğunluğun elde edildiği bu temsillerin ardından toplumda oluşan engelli algısı: “Eş, işveren, aile üyesi olarak sosyal hayatta yer alamayan zavallı insanlar” şeklinde ortaya konulmaktadır (Ulu, 2013: 93).

Engelli karakterler normal olarak tasvir edildiklerinde ise genellikle tek boyutlu ve arka planla karıştırılmış olarak görülmektedir. Kendi hikâyelerinden söz edilmemekte ve yardımcı rollerde yer almaktadırlar. Medya bu şekliyle toplumu dönüştürürken yukarıda da belirtildiği gibi referansını da toplumdaki almaktadır. Toplumun ürettiği kalıp yargılarda engelli acınacak, yardım edilecek, tedirginlik veren birey olarak bakılması filmlere, programlara ve haberlere de bu şekilde referans olmasına neden olmaktadır (Ulu, 2013: 93)

Yapılan tüm ayrımcılıklar karşısında, engellilerin hakları konusunda pozitif ayrımcılığın medyada da kendisine yer bulması gerektiğini savunan görüşler vardır. Buna göre özellikle görsel medyada engellilerin görünürlüğünün ve bu görünürlüğün niteliğinin artması gerekmektedir. Böylece engellilikler ile ilgili yayınlarda kalitenin artırılması, konu ile ilgili haberlerin yıl içerisinde dengeli bir şekilde işlenmesi ve engellilerin sosyal yaşam içerisine katılımını sağlayacak yayınların yapılması gerekmektedir (Sönmez, Karatekin ve Mery, 2013: 2077).

Alankuş, engelli bireylerin medyadaki görünürlüğünün artırılabilmesi için geleneksel habercilik yerine hak odaklı habercilik yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna göre hak odaklı habercilik ile ilgili üç önemli konu şu şekilde özetlenebilecektir: (Sönmez, Karatekin ve Mery, 2013: 2077):

- ⇒ Hak ihlallerini haber yapıp, takip eden bir habercilik.
- ⇒ Bütün haberleri "ötekiler" lehine odaklı kılmak,
- ⇒ Haber yaparken hak ihlali yapmamak, haklar konusunda bilgilendirici, kullanımları konusunda cesaretlendirici olmak.

Engellilerin televizyon haberleri aracılığı ile karşılaştığı ayrımcılık türü yok saymak, olumsuzlukların konusu yapmak, ayrımcı nitelemelerle birlikte anmak ya da nefret söylemi geliştirmek biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal referanslarla haberlere yansıyan bu ayrımcılık

biçimi, televizyon haberleri aracılığıyla yeniden üretilerek toplumun her kesimine ulaştırılmakta ve pekiştirilmektedir.

Türkiye’de engellilerin kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiğine dair engelli bireylerin ne düşündüğünü anlamaya yönelik bazı araştırmalar da yapılmıştır. Buna göre RTÜK tarafından Özürlülerin Televizyon İzleme/Dinleme Eğilimleri Araştırması (2007) kapsamında gerçekleştirilen değerlendirmede, engelli bireylerin TV kanallarında sorunlarının ele alınışı ve engellilere yönelik programların nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Çalışma sonucunda engelli bireylerin konu ile ilgili derinlemesine mülakat kapsamındaki görüşleri şu şekilde özetlenebilecektir (RTÜK, 2007: 7-8):

- Genel olarak, TV kanallarının kendi sorunlarına çözüm üretici ve yol gösterici nitelikte yayınlar yapmadıkları,
- Bilhassa, özel televizyon kanallarının reyting uğruna özürlülerin sorunlarına yönelik programlara yer vermedikleri veya daha çok magazinsel format içerisinde kısmen yer verdikleri,
- Çok nadir olarak yapılan bazı nitelikli programların da prime-time dışında, genellikle çok geç saatlerde verildiği,
- TV kanalları özürlülerin sorunlarını daha ziyade duygu sömürüsü ve acıma hissi uyandırarak ele aldıkları,
- Reel somut konular yerine izleyicilerin merhamet duygularını ajite etmeye dönük programlarla özürlülerin gerçek sorunlarına eğilmedikleri,
- Özürlülerle ilgili bu tarz ajitasyona dayalı programların özürlüler üzerinden prim yapmayı hedeflediği,
- TV kanallarının özürlüleri düşünmekten çok reyting kaygısıyla özürlüleri alet etmek suretiyle kendi çıkarlarını düşündükleri,
- Az sayıda yapılan programların da meseleyi ele alış tarzı itibariyle çok eksik ve niteliksiz olduklarını,
- Genellikle engelliler haftasında yayınlanan programların içerik olarak yavan ve özürlülerin reel problemlerini anlamaya ve kamuoyu oluşturmaya dönük nitelikte olmadığı,
- Dizi filmlerde ve özellikle de son yıllarda TV kanallarında moda olan sır programlarında işlenen özürlülük temasının özürlüleri gayet rencide eder nitelikte olduğu,

- Bu tip programlarda engelli olmanın ilahi bir ceza veya dünyada işlenen günahların kefareti olarak lanse edilmesi,
- İnsanların dini ve manevi duygularını istismar etmeye yönelik, özürülük teması bir araç olarak kullanıldığı,
- Dizilerde seçilen özürlü rol modellerinin gerçeği yansıtmayan hayali karakterler biçiminde ele alındığı,
- Özürülülerin toplumdan kopuk, izole ve eve kapanmış atıl varlıklar olarak görüntülediği belirtilmiştir (RTÜK, 2007: 7-8).

Türk medyasında engellilerin temsili de, Batı'daki örnek kalıp yargılarla benzer şekildedir. Örneğin ulusal kanallardan olan Kanal D'de bir süre yayınlanan Serseri adlı dizide, gözleri görmeyen kadın karakter algısı düşük, kandırılmaya açık, her türlü tehlikeye açık bir şekilde ve izleyicilere acıma duygusu uyandıracak şekilde oluşturulmuştur (Ergüden, 2008: 28).

Eski Türk filmlerinde engellilik genel olarak seyircinin merhamet duygularını harekete geçiren, ağlatan bir unsur olarak kullanılmış, sıklıkla engelli karakterler kötü karakterlerin zulmüne maruz kalan bireyler olarak gösterilmiştir. Böyle bir zulüm de ancak hor görülen, ezilen, acıman ve ötekileştirilen insanlar olarak gösterilmekle başarıldığından bu tarz senaryolara sıkça rastlanmıştır (Ulu, 2013: 70).

1973 tarihli Kambur isimli filmde Fatma Girik bulunduğu kasabanın alay ve aşağılanma konusudur. Kınalı Yapıncak'da Hülya Koçyiğit, dilsiz olduğu için hor görülüp, aşağılanarak hizmetçi muamelesi görmüştür. Yıldız Kenter, Ablam filminde tekerlekli sandalyede olan bayanı canlandırırken, eşi onu kardeşiyle aldatmaktadır. Yalnızlar İçin filminde, kekeme olması nedeniyle sağır ve dilsizler okuluna kapatılan Kenan'ın dram dolu hayatı ve yaşama mücadelesi anlatılmaktadır (Ulu, 2013: 70)

Türk filmlerinde genelde mağdur olarak resmedilen engelliler ayrıca fakir, garip, ekmek mücadelesi içinde genellikle sokak satıcısı vs. şeklinde temsil edilmiştir. Bunun tersi durumda zengin olarak resmedilen engelli karakterler ise bu kez zalim olarak gösterilmektedir. Memduh Ün'ün Üç Arkadaş filminde görme engelli Gül, çengelli iğne satarak hayatını kazanmaya çalışmaktadır. Kartal Tibet'in yönetmenliği yaptığı En Büyük Şaban filmindeki kör kız çiçekçilik yapmaktadır. Ömer Lütfi Akad'ın Diyet filminde sakatlananlar fabrikada çalışmaktadır (Ulu, 2013: 70)

Yeşilçam sinemasında engellilerin gösterimi ile ilgili belirtilecek bir diğer konu ise, engelli bireylerin birçok örnekte mucize eseri olarak engellerinin sona ermesidir. Mutlu son ile biten bu filmler engelliler için bir umuttan ziyade hayal kırıklığına sebep olmaktadır. Kınalı Yapıncak'ta Hülya Koçyiğit yangın sonrası dilsiz olmuş ve daha sonra konuşmaya ve duymaya başlamıştır. En Büyük Şaban filminde çiçekçi kızın gözleri ameliyatla görmeye başlarken Üç Arkadaş filminde de Gül'ün gözleri üç arkadaşın fedakârlığı ile yaptırıldıkları ameliyat sonucu görmeye başlamıştır (Ulu, 2013: 70-71).

Genel bir değerlendirme ile gerek Batı medyasında gerekse Türk medyasında engellilerin kalıp yargılar ile karakterize edilmesine sıklıkla rastlanmaktadır. Böylece Dahl (1993)'ın da belirttiği gibi kitle iletişim araçları, karakter tasvirleri yoluyla engellilik klişelerini sürdürmektedir. Ancak, kitle iletişim araçlarının, izleyici kitlesinin tutum ve görüşlerini manipüle etmede önemli bir etkisi olduğuna dair kanıt yoktur. Araştırmacılar, medyanın kamuoyu üzerindeki kesin etkilerinin ne olduğunu keşfetmenin zor olduğunu belirtiyorlar. Görülen ya da duyulanların bir sonucu olarak tutum ve görüşlerin çarpıcı biçimde değişmesi mümkündür. İzlenenlerin seçici olarak algılandığına dair göstergeler vardır, yani izleyicilerin mevcut inançlarını güçlendirenle özdeşleşme eğilimi vardır. Bazı varsayımlara rağmen, engelliler hakkındaki efsaneler veya batıl inançlar sürekli olarak ana kültürün bir parçası olarak oluşturulmakta ve yeniden düzenlenmektedir, daha sonra medya tarafından yeniden üretilmektedir.

Engellilerin Medyada Temsili ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Zhang & Haller (2013)'a göre medyada gerçekçi temsiller olmadan, basmakalıplar toplumun belirli bir grubun sahip olduğu hâkim imaj haline gelmektedir ve bu nedenle medyanın engelli insanları “hasta ve çaresiz kurbanlar” olarak göstermesi, “engelli bir kişinin hayatının [...] yetenekli bir insanın hayatından aşağı” olduğu algısını yaratmaktadır.

Basılı medyada engelli bireylerin ne şekilde algılandığı ile ilgili çalışmalarında Inimah, Ndeti ve Mukulu (2014) engelli bireylerin medyadaki temsillerini topluma yük olarak ve kederli olarak algıladıklarını göstermiştir. Buna göre katılımcıların yüzde 42,8'si medya kuruluşlarının onlara karşı önyargılı olduğunu hissettiğini göstermiştir.

Türkiye’de engelli bireyler ve medya ile ilgili çalışmalar dünyaya göre daha kısıtlıdır. İlk kez I. Özürlüler Şurası (29 Kasım-2 Aralık 1999)’nda engelli bireyleri istismar eden programların önlenmesi konusu yer almış; medyada engelli bireylerin sunumu üzerine çalışılması gündeme gelmiştir (Zengin, 2014: 239).

Sönmez, Karatekin ve Merey (2013) 48 ulusal televizyon kanalındaki engelliler ve engelli hakları ile betimsel analiz yöntemi ile yürüttükleri çalışmalarında, engelli bireylerin medya temsilinde süre, sayı ve içerik açısından yetersiz olduğu; en fazla istihdam ve çalışma hayatı ile ilgili yayınların olduğu ve en fazla yayının Dünya Engelliler Haftası içerisinde yapıldığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Cinisi, “Ulusal Basında Özürlülük İmajının Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi” (2012) isimli Yüksek Lisans tezinde, ele aldığı örnekleme incelediği 2005-2010 yılları arasında, engellilikle ilgili 1420 habere ulaştığını ve bu sayının ülkemizdeki engelli insanların nüfusa oranı göz önüne alınırsa oldukça düşük olduğunu ifade etmektedir. Engelli bireylerin toplumsal kabullerini arttırmak için önemli koşullardan biri olarak “farkındalık” oluşturma gerekliliğinden bahseden Cinisi, ele aldığı haberler üzerinden yaptığı analizlerde, ulusal basının bunu yapmaktan uzak olduğunu ve bu nedenle toplumsal model açısından basının yetersiz olduğunu belirtmektedir.

Yıldırım (2011)’in yüksek lisans tez çalışması olarak sunduğu araştırmada, Türkiye’de ulusal televizyon kanallarında engelli haklarına yer verilme durumunu farklı değişkenlerle ortaya koymuştur. 4 ulusal gazetenin içerik analizinde engelliler ile ilgili haberlerin hak haberciliği kapsamında sunulmadığı değerlendirilmiştir.

Çobaner ve Yıldırım (2015) Facebook’ta engelli ve engelli ailelerinin buluşma platformu olan bazı sayfalarda yaptıkları söylem analizine göre, incelenen gruplarda homojen bir söylem olmadığını; engelliliğin iki tartışma etrafında kavramsallaştırıldığını ortaya koymuşlardır. Buna göre tıbbi modele dayalı olarak bir hastalık ile birlikte yaşama ve onunla mücadele etme durumunu içeren paylaşımlar yanı sıra sosyal modele dayalı olarak, olumlu model sınırları içerisinde engelli örgütlenmesine yönelik paylaşımlar, bu sosyal medya gruplarında egemen durumdadır.

Ergüden (2008) sosyal dışlanma açısından bedensel engelli bireyler ile yürüttüğü araştırması kapsamında, araştırmaya katılan engellilerin 2/3’sinden biraz fazlasının genel olarak medya görüntülerinde engellilerin

acınacak şekilde sunulduğunu, kişisel özellikleri yerine engelinin temel alındığını ve yardıma muhtaç bireyler olarak yansıtıldıklarını düşündükleri göstermektedir. Araştırmaya katılan engellilerin yarısından biraz fazlasının engellilerin reytingi artırma amaçlı kullanıldığını, 2/5'sinin ise engellilerin cinselliğinin inkâr edildiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Paftalı (2013) Türk sinemasında engellilerin temsiline yönelik algıyı değerlendirdiği çalışmasında, incelenen on filmin sekizinde engelli karakterlerin, ele alınan temsil kalıplarından birden fazlasına uygun şekilde temsil edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan filmlerdeki on iki engelli karakterin on tanesi, literatürde yer alan ve medya temsillerinde tekrar ettiği iddia edilen kalıplara uygun şekilde temsil edilmektedir. Bu temsil kalıpları içinde Türk sinemasında öne çıkanlar “Günlük hayata tam olarak katılamayan kişi”, “Şiddetin nesnesi” ve “Gülünecek kişi” olarak engelli karakter temsilleridir. Bu sonuçtan yola çıkarak incelenen filmlerde genel olarak engelli bireylerin toplumsal hayattan uzak, kendi dünyalarında yaşayan ve günlük hayata “engelsiz” bireyler kadar katılamayan kişiler olarak temsil edilmiştir.

Engelli Çocuklara Yönelik Yapılan Uygulamalar

Ticari kültür, Batı ebeveynlik ve çocukluk çağında önemli bir rol oynamaktadır ve son 15 yılda engelli çocukların aileleri de medya endüstrisinde küçük ama büyüyen bir pazarı temsil etmektedir. Engelli çocukların ebeveynlerine yönelik ürünler, eğitim, eğlence ve terapötik değere sahip olarak pazarlanmaktadır (Alper, 2014: 51).

Sadece yazılı basın ve görüntülü medyada değil, engelli çocuklara yönelik internette de birçok uygulama hayata geçirilmeye başlanmıştır. Otistik gençler arasında öğrenmeyi desteklemek üzere tasarlanan Google Play ve App Store’da mevcut olan yaygın mobil cihaz uygulamalarının çoğalmasında otuz yılı aşkın bir süredir yayınlanmış araştırmalardan kaynaklanmaktadır ve birçok otistik insanın güçlü görsel-mekânsal becerilere sahip olduğunu göstermektedir. Ebeveynler, otistik çocuklarının medya seçimlerini kontrol etmek, özellikle de videoları iletme ve geri sarmak için ara yüzlerde gezinme konusunda güçlü becerilere sahip olduğunu bildirmektedir. Çocuklar, medya seçimleri yaparak ve teknik becerilerini göstererek kendi kendine yeterliliklerini gösterme şansına sahip olmaktadır (Alper, 2014: 54).

İnternetin yaygınlaşması ile ortaya çıkan sosyal ağlar ise, engellilerin toplumsal statüsünü arttırmak, engellilere yönelik toplumsal bilinci arttırmak ve sosyal destek sağlama konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Öte yandan dijital teknolojiler, engelli bireyler için özsaygılarının ve benlik imgesinin gelişimi açısından fırsatlar sunduğu gibi, destekleyici teknolojinin yokluğu ve öğrenme desteğinin olmaması nedenleri ile engel bağlamında değerlendirilebilecektir (Çobaner ve Yıldırım, 2015: 402).

Çocuk & Medya İlişkisi

Kültürlerin devamını sağlayan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında gelen kitle iletişim araçlarının en yaygın ve güçlü olanı televizyon, bir yandan geleneksel kültürlerde değişikliklere sebep olurken, bir yandan da hâkim güçlerin ürettiği yeni kültürün, egemen bir kültür hâline gelmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yeni kültürün adı, popüler kültürdür (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008:11).

Televizyon modern endüstriyel toplumlarda çağdaş ve etkili bir kitle iletişim aracı olarak, gündelik yaşam deneyiminin en önemli parçalarından biri durumuna yer almaktadır. Bu yaşam içerisinde televizyondan izleyiciye doğru sürekli bir ileti akışı söz konusudur. Bu iletiler televizyonun içinde bulunduğu kültürel, siyasal, ekonomik atmosfer perspektifinde şekillenmekte ve bu televizyondan sunulan iletiler ve temsiller izleyicinin gündelik yaşamı içinde kavranmakta, yorumlanmakta ve kullanılmaktadır (Olgundeniz, 2010: 83)

Popüler kültür bir anlamda gündelik yaşamın kültürü olup, sürekli değişip dönüşmektedir. Türk toplumu televizyon yayınları ile sosyo-ekonomik ve siyasi yönden önemli değişimlerin yaşandığı yıllarda tanışmıştır. Inter Star Türkiye'nin ilk özel televizyonu olarak yayına geçmesinden sonra birçok kanal yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'de özel televizyonların yayına geçmesi ve sayılarının her geçen artması toplumun televizyonla ilişkisini farklı boyutlarda geliştirmiş, demokrasi anlayışından siyasete, bürokrasiden gündelik hayata ve popüler kültürün oluşumuna kadar uzanan hayatının pek çok yönünü etkilemiş, (Erdoğan, 1999:74).

Popüler kültürün en büyük üretim kaynaklarından biri ve yönlendiricisi olan televizyon bu gücü nedeniyle iktidarın en önemli aktörü olarak görev almaktadır. Bir iktidar aygıtı olan ve kitleleri hem ideolojik hem de ekonomik açıdan yönlendirme işlevi bulunan televizyon aynı zamanda

insanların istekleri doğrultusunda anlamlandırdıkları kültürel bir kaynak olarak da görülmektedir. Popüler kültür açısından önemi işte bu çift taraflı işlevinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde televizyon yayıncılığı paraya bağımlı büyük ve ciddi bir endüstridir. Dolayısıyla bu endüstrinin popüler olanı üretmesi veya popüler olanı temsil etmesi kaçınılmazdır. Televizyonu, kitlelerin gerçeklik anlayışına ulaşabildiği oranda yaygınlaşan içinde birbirleriyle çelişen ve zıt anlamlarda her türlü metnin bulunduğu, kültürel bir mozaik olarak tanımlamak mümkündür (Arık, 2016:126).

Hemen her yaş grubundaki insanları hedef alan televizyon sayesinde popüler kültür ürünleri toplumun kesimine yayılmaktadır. Bu bağlamda popüler kültürün etkisi altına giren ve en çok etkilenen kesimin çocuklar ve gençler olduğu bilinmektedir. Çünkü çocuklar ile gençler medya sayesinde popüler hale gelen ürünleri benimsemekte, kullanmakta ve hızlı bir biçimde tüketmeye eğilimlidirler (Kaya & Tuna, 2010:239). Örneğin, giyimde popüler markaların tercih edilmesi, popüler markaların satın alınması, filmlerde seyredilen popüler kahramanların giyim, aksesuar vb. eşyaların satın alınarak kullanılması ve onlar gibi davranılması veya ilkokul öğrencileri arasında popüler çizgi film karakterlerinin resimlerinin olduğu araç gereçlerin tercih edilmesi onların yaşamlarında oldukça önemlidir.

Popüler kültür ve televizyonun birbirlerini besleyerek ve yayarak birbirlerini etkileyen kavramlar olduğunu ve her tarafı saran popüler kültür unsurlarına karşı başta çocuklar ve gençler olmak üzere, halkı bilinçlendirmek gerektiğini ifade etmektedir. Televizyondaki yayınların toplumun isteklerine ve ihtiyaçlarına göre belirlenen içeriklerden oluştuğu kadar, televizyonun eğitim işlevinin altını çizerek, toplumda yeni ve olumlu değerlerin oluşturulmasını sağlayacak, kültürel değerlere bağlı, toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi konusunda sorumluluk odaklı içeriklerden de oluşması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Bu nedenle, toplumun yaygın olarak beğendiği ve tercih ettiği ürünler, hizmetler, davranışlar bütünü olarak özetlenebilen popüler kültürün, ilköğretim dönemimdeki çocuklar üzerindeki toplumsal çevre ve kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleşen etkisi karşımıza çıkan önemli bir toplumsal sorundur (Gündüz, 2015:287).

Çocuk ve medya ilişkisinde en önemli unsurların başında ise çizgi filmler gelmektedir. Geçmişten günümüze çizgi filmlerin çocuklar

tarafından en fazla izlenen medya ürünü olduğu konusunda çalışmalar vardır. Bu nedenle medya ile ilişki içerisinde olan çocukların çizgi filmler aracılığı ile doğrudan etkilendiği bir gerçektir.

Dünyada en etkili kitle iletişim ve propaganda araçlarının başında yer alan, endüstri, sanat ve eğitim alanı olarak kabul edilen animasyon, yeni kuşakların yetiştirilmesinde, kültürel değerlerin genç nesillere aktarılmasında, çocuk ve gençlere bakış açısı kazandırılmasında, sanat kültürünün ve estetik zevklerin zenginleştirilmesinde oldukça etkilidir (BEBKA, 2017:23).

Farklı ülkelerinin kültürleri, her gün televizyonda yayınlanan çizgi filmler aracılığıyla çocuklara aktarılmaktadır. Günün büyük vaktini ekran karşısında geçiren 0- 6 yaş grubu çocuklar, birbirinden farklı çizgi filmler ve hayali kahramanlarla karşı karşıya kalmaktadır. Çizgi film, tamamen dijital dünyada yayınlanmak üzere oluşturulmuş, kendi içerisinde birkaç farklı metotla hazırlanan, çizgi, karakter ve grafiklerin belirli bir metin (senaryo) doğrultusunda hareket ettirilmelerinden oluşan filmidir. Çizgi film sadece çocukları eğlendiren ve sosyalleşmelerinden önemli yer tutan bir eğlence aracı değildir. Bugün, çizgi film dendiğinde akla milyon dolarlık bir sektör gelmektedir. Çocuklara yani geleceğin büyüklerine kolayca ve kısaca vermek istediği mesajı rahatlıkla verebilen çizgi filmler günümüzde milletler arası (ya da kültürlerarası) propaganda olarak dahi kullanılabilir.

Bir çizgi filmde en fazla öne çıkan öge, o filmin karakteridir. Karakter bir filmin izlenmesinde en fazla etkili olan unsurdur. Zaten pek çok çizgi filmde karakterleri ile bilinmektedir. Çizgi filmlerin izlenmesi ve tanınmaları karakterleri sayesinde olmaktadır. Bu nedenle çocukların izledikleri çizgi filmlerdeki karakterlerin davranışlarından etkilenebilecekleri göz önünde bulundurularak, bu yapımların özelliklerinin nitelikli ve olumlu yönde olmasına dikkat edilmelidir (Köşker, 2005:52).

Çizgi filmleri hedef kitleye ulaştırmanın en yaygın yolunun televizyon olduğu düşünüldüğünde, bu sayede çocuklarla iletişim kolaylıkla kurulabilmektedir. Çocuklar eğlenmekte ve bir amaç doğrultusunda hazırlanan çizgi filmlerle öğrenmektedir. Çizgi filmler renkli ve sesli olma özellikleri ile çocukların dünyasında akılda kalıcılığı artırabilmekte aynı zamanda görerek ve işiterek etkin bir öğrenme sağlayabilmektedir (Köşker, 2005:100). Çizgi filmler diğer görsel unsurlara göre özellikle

çocuklar tarafından daha kolay algılanıp kavranmakta ve daha kalıcı olmaktadır (Atan, 1995:34).

Çizgi filmlerin renkli, abartılı, eğlenceli, komik ve kolay anlaşılabilir olması çocukları hem çok eğlendirmekte hem de onları çok etkilemekte, farklı yaş grubundan her çocuk izlediği çizgi filmde dikkati doğrudan doğruya farklı şeyler öğrenmektedir. Küçük bir çocuk ekrandaki renklere ve hareket eden görüntülere odaklanırken, daha büyük bir çocuk ise içeriğe ve olaylara dikkat edebilmektedir (hürriyetaile.com, 2013). Televizyon ve internet ortamında yayınlanan yapımlara oldukça fazla maruz kalan çocukların en fazla takip ettikleri yapımların çizgi filmler olduğu bilinmektedir. Küçük yaşlardan itibaren çocukların gördükleri ve izledikleri davranış ve tutumları taklit etme özelliğine sahip oldukları da dikkate alındığında; güdüleyici, eğlendirici ve öğretici nitelikler taşıyan, olumlu davranış modelleri sunan, çocukların kendilerini tanıyabilmelerine olanak sağlayan ve onlara düşünme ve sorgulama fırsatı veren çizgi filmlerin önemi çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. (BEBKA, 2017:24).

Şüphesiz televizyonun eğitici ve öğretici bir araç olduğunu, ancak asıl üzerinde durulması gereken noktanın televizyonun ne öğrettiğinin farkında olunması ve bu konuda bir bilinç sahibi olunması gerektiğini söylenebilecektir. Aynı şey çizgi filmler için de geçerlidir.

Çizgi filmlerin eğitici ve öğretici olmasını kabul etmekle beraber içeriğinde ne olduğunun, hangi kültürel kodları yansıttığının, hangi ideolojik çerçevede biçimlendiğinin bilinmesi oldukça önemlidir.

Çizgi filmler, popüler kültürün ürünü olarak çocukların davranış biçimleri şekillendirmekte ve toplumsal, kültürel ve siyasal kimliğinin inşasında etkin bir rol oynamaktadır. Henry A. Giroux'un da ifade ettiği gibi, çizgi filmler; “toplumsal değerleri öğretme hususunda aile, okul ya da dini kurumlardan daha güçlüdür” (Türkmen, 2013:152). Kısacası yapılan birçok araştırmanın gösterdiği gibi medya çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etki göstermektedir ve dolayısıyla çocuklar özelinde yapılan yayınlar, çocukların sosyalleşmesi üzerinde oldukça etkili durumdadır.

Engelli Çocukların Medyada Temsili

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde, “çocuğun yüksek yararı” ilkesinden “temel düşünce” olarak söz edilmektedir. Küçük yaştaki

bireylerin gelişen bedenlerinin ve zihinlerinin korunması toplumun elinde bulunan kaynaklar arasında ilk sırayı almalıdır. Öncelik ilkesi, çocuğun yararlarının her zaman ve her koşulda öncelikle korunmasını ifade eder. Çocuğun korunması ve yararlılığı ilkesi, çocuk hukukunda özel hukuk ve kamu hukuku alanlarının ikisini birden ilgilendirmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kitle iletişim araçları üzerinde çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişiminin televizyon programları aracılığıyla engellenmemesi, aksine yayınlanan programlar aracılığıyla desteklenmesi beklenmektedir. Kitle iletişim araçlarının yayınlarında çocukların en temel hakkı olan “bedeni ve zihni gelişiminin” korunması yayın mevzuatına kaynak teşkil etmektedir. ÇHS’de “çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma” hakkını tanımlanır (Avcı, 2011:93).

“Ülkeler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler(Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1995: madde 31).” Çocukların eşit fırsatlara sahip olması konusunda medyaya önemli bir görev düşmektedir.

Birey olarak çocuk ve haklarının korunması, kitle iletişiminde onların hassas durumlarının göz önünde bulundurulması konusunda en genel hatlar Anayasa ile çizilmiştir. Anayasa'nın 10, 42 ve 61'inci maddeleri birebir medya ile ilgili değilse bile, bu maddelerle birlikte 41'inci maddede belirtilen “çocukların her türlü korunması” hükmü, medya organlarında yapılması gereken düzenlemeleri de dolaylı olarak etkilemektedir. Çocuk ve medya ilişkisini düzenleyen ilk yasa olma niteliğini taşıyan “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu”, 7 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe girerek, küçük bireyleri kitle iletişiminin olumsuz yönlerinden sakındırmayı hedefleyen ilk yasa olma niteliğini taşımaktadır (Güven, 2011:102).

Bu yasaya göre; “18 yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde olumsuz etki yapacağı anlaşılan mevkiye ve mevkiye tanımına girmeyen diğer basılmış yapıtlar”ın yükümlü olduğu sınırlamaları belirlemektedir. 2005 yılının 3 Temmuz tarihinde kabul edilip, yürürlüğe giren 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” ise özellikle “çocukların yüksek çıkarlarının korunması açısından önemli bir kilometre taşı” olarak görülmektedir. Avrupa Birliği uyumlanma süreçleri çerçevesinde Türk Ceza Kanunu'nda

gerçekleştirilen değişikliklerle, müstehcenliğe değinilen 226. maddesinde cinsellik yönüyle zararlı içerik yayınlamaktan çocuk kanallarını men etmektedir (Güven, 2011:102).

Engelli çocukların haberlerde yorumlanması ile ilgili iki temel model vardır. Buna göre ilk model engelli bireylerin engelli olmalarına rağmen, kazandıkları başarıları gösteren geleneksel bakış açısına sahip tıbbi modeldir. İkinci bakış açısı ise engellileri toplumda azınlık olarak değerlendiren ve bu kapsamdaki haklarına odaklanan, kültürel çeşitliliği ön plana çıkaran modeldir (Almakanin & Alodat, 2018: 272).

Tıbbi model temel olarak engelli bireylere tedaviye yönelik yaklaştığı için, engelli bireyleri de hasta olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımda temel amaç engelliği normal hale getirmek olduğu için, alt metin okumasında bunun engel durumunu anormal değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda hastaneler, özel klinikler, özel sosyal yardım kuruluşları bu yaklaşıma göre şekillendirilmiştir (Ünal, 2010: 7)

Sosyal model, tıbbi modelin aksine engelliliği toplumsal bir mesele olarak ele alır. Buna göre normal olmayan bedenlerin toplumla kaynaşmasının sorumluluğu ya da Thomas Couser'in deyiimiyle yükü toplumun omuzlarındadır. Sosyal model kapsamında engellik kavramı, bedensel ya da fiziksel sakatlığı değil bir toplumun organize oluş biçimi dolayısıyla ortaya çıkan engellenmişliği ifade etmektedir (Ünal, 2010: 7). Bu nedenle sosyal model problemi yeniden tanımlamış ve engelliliğin bireyin iş görememesinden kaynaklanmadığını, toplum içerisinde engeli olan insanlar üzerinde baskı kurarak onları etkisizleştiren toplumdan kaynaklandığını savunmaktadır (Çobaner ve Yıldırım, 2015: 405).

DSÖ'ye göre iki model de önemli ancak tek başlarına yeterli değildir. Engellilik hem kişinin bedeni ile hem de toplumsal yapı ile ilgili karmaşık bir olgudur. Buna göre, engelliliği daha iyi anlamayı sağlayacak yaklaşım, bu iki modelin sentezlenmesi ile ortaya çıkacaktır. Bu yaklaşıma biyo/fiziksel/toplumsal model adını veren Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (The International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF)'ni bu yaklaşıma göre oluşturmaktadır (WHO, 2002: 9).

Çocukların psiko-sosyal ve zihinsel açıdan zayıf olmaları, yaşadıklarını yetişkinler gibi sorgulayamamaları, televizyonda şahit oldukları görüntülerin ya da tutumların etkisinde daha kolay kalmalarına ve bunları çevrelerine yansıtma yol açmaktadır (Serttaş & Eral, 2017: 333).

Dünyada engelli çocuklara yönelik programlar, engelli çocukların medyadaki temsili yanı sıra çocuk kanallarında engelli karakterlerin yer alması gibi birçok unsur medyada engelli çocuk konusunu çok önemli hale getirmektedir.

Engelliliğe karşı tutumları normalleştirmek, engelli bireyleri güçlü bir şekilde toplumla bütünleştirmek için çok önemlidir. Araştırmacılar, genellikle fiziksel sakatlığa bağlı gizemi ve damgalamayı silmek için, fiziksel sakatlığa yönelik tutumları değiştirmenin toplumun en genç üyeleriyle başlaması gerektiğini savunmaktadır, çünkü fiziksel sakatlığa karşı olumlu tutumları olan güçlü çocuklarda bu tutumu ergenlik ve yetişkinlikte de taşımaları muhtemeldir (Bond, 2013: 408).

Genel olarak televizyondaki karakterlerin engellilere davranış biçimleri, çocukların gerçekte fiziksel engelli bireylere karşı nasıl davranacaklarını etkileyebilmektedir. Deneysel bir araştırmada deneysel durumdaki çocukların engellilere yönelik tutumlarının, kontrol grubundaki çocuklara göre dikkat çekici şekilde artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Bond, 2013: 409).

Sosyalleşmenin çocukluk çağı ile başladığı düşünüldüğünde ve tutumların ve davranışların kolay değişmediği göz önüne alındığında, engellilerin çocuk programlarında ne şekilde gösterildiği büyük öneme sahiptir. Özellikle bu konuda farkındalık oluşturmak, engele sahip olmayan çocukların engelli bireyleri ve akranlarına karşı bilinçli tutum oluşturabilmeleri için medya yayınlarının doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir (Serttaş ve Eral, 2017: 335).

İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre uzun süredir devam eden çocuk dizileri içerisinde sadece İtfaiyeci Sam ve Ejderhanı Nasıl Eğitirsin’de engelli karakterlere yer verildiği, diğer dizilerde engelli karakterlerin çok az gösterildiği değerlendirilmiştir. Bu konuda 2012 Paralimpik Açılış Töreni’nin eş yöneticisi ve işaret dili tiyatrosu Graeae’nin sanat direktörü Jenny Sealey de olumlu rol modellerine duyulan ihtiyacın özellikle gerekli olduğunu belirtmektedir.

BBC’de Temmuz 2015’te röportaj veren ve işitme engelli çocuklara yönelik yayımlar hazırlayan Flashing Lights Media şirketi yetkilileri, engelli çocukların kendileri gibi birilerini ekranda görmek istediğini ve 21. yüzyılda bunun çok sınırlı olmasını eleştirmiştir (Serttaş ve Eral, 2017: 334).

Türkiye’de engelli çocukların medyada temsillerinde engelliliğin bir eksiklik olarak yansıtıldığı göze çarpmaktadır. Yayınlandığı dönemde büyük bir ilgi ile takip edilen Muhteşem Yüzyıl dizisinde Şehzade Cihangir karakteri engelli bir çocuktur ve bu karakter sürekli olarak çevresindekilerin üzülmelerine neden olmaktadır. Engeli dolayısıyla hiç kimse Cihangir’in Padişah olma olasılığını konuşmamaktadır. Anne babası dâhil, herkes Cihangir’e farklı davranmaktadır ve bu farklılığın altında da Cihangir’in engelli olması yatmaktadır. Bu mağduriyet dolayısıyla kendisine daha fazla şefkat gösterilirken, yine bu nedenle onun Padişahlık yapma ihtimali göz ardı edilmeye başlanmaktadır ve Şehzade olsa bile engelli olmak bir sorun olarak görülmektedir (Ünal, 2010: 45).

Çocuk kanalları üzerine TRT Çocuk özelinde engellilerin temsili üzerine çalışma yapan Serttaş ve Eral (2017: 338) analiz edilen çizgi dizilerden sadece Heidi’de iki engelli karakter olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre çizgi dizinin ilk 30 bölümünde yer almayan Clara karakteri tekerli sandalyededir ve diziyeye dâhil olması sonrası Heidi’nin yakın arkadaşlarından biri haline gelir. Görme engelli olan büyükanne karakteri ise anaç bir rol üstlenmiştir. Araştırmacılara göre incelenen çizgi dizilerin hiçbirinde ana karakter engelli değildir ve tek tip bir dünya yaratılarak çocuk izleyicilerin farklılıklarla tanışması mümkün olmamıştır (Serttaş& Eral, 2017: 338).

Son olarak TRT Çocuk kanalında 2018 boyunca yayınlanan “Kardeşim Ozi” down sendromlu bir çocuğun yaşamını anlatarak bu konuda bir ilk olma özelliği ile dikkat çeken bir yapım olmuştur. Konu ile ilgili TRT Çocuk Kanal Koordinatör Yardımcısı İsmihan Yılmaz engelli karakterin çocuk medyasında yer almasının önemine dikkat çekerek, şu ifadelerle engelli karakterlerin arttırılacağını açıklamıştır:

“TRT Çocuk olarak kamu yayıncılığının yüklediği bilinç ile hareket ediyoruz. Bu da TRT Çocuk olarak hedef kitlemizin her katmanına hitap etmemizi, içinde barındırdığı tüm grupların tüm mecralarımızda temsili konusunda hassas davranmamızı hatta dezavantajlı çocuklarımız ile ilgili yapımlarda özenli ve öncelikli aksiyon almamızı beraberinde getiriyor. Dezavantajlı çocukların, hedef kitlemiz özelinde medyada temsili, bu açıdan bir sorumluluğun gereği. Kardeşim Ozi de bu bakış açısının sonucu olan özgün bir karakterden yola çıkılarak hikâyesi kurulan yapımlardan biri. Dezavantajlı çocuklar, hedef kitlemizin yüzde 1’ini dahi oluşturursa biz bunu, bizim için ekranda ve hayatın doğal

akışı içerisinde, çocuklarımızın temsiliyet açısından önemli görüyoruz” (Çocukların Yeni Arkadaşı Ozi, 2018).

TRT Çocuk'ta Kardeşim Ozi'den sonra 0-5 yaş arasındaki çocuklara işitme engelli dili öğretme amacıyla yayın hayatına hazırlanan El Feneri isimli çizgi film de engellilerin eğitiminde televizyondan faydandırılması konusunda bir ilk olma özelliği göstermektedir. Çocukların yanı sıra büyüklerde de farkındalığı arttırmak için hazırlanan yapım ses yanı sıra alt bölümde işaret dili ile seslendirme yapan bir kişiye de yer verecektir.

Engelli Çocukların Medyada Temsili ile İlgili Dünyadaki ve Türkiye'deki Çalışmalar

Engellilerin medyada temsili ile ilgili birçok çalışma yapılsa da engelli çocuklar özelinde yapılan araştırmaların sayısı sınırlıdır.

Matthews ve Clow (2007) engellilerin çocuk kitaplarında temsili ile ilgili yaptıkları çalışmada derinlemesine mülakat tekniği ile ebeveynler, kütüphaneciler, öğretmenler ve çocuklarla görüşmüşlerdir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda çocuk edebiyatında ve medyasında katılım ve eşitlik açısından kapsayıcı resimli kitapların olmadığı ortaya konulmuştur.

Cumberbatch ve Negrine (1991), erken dönemde İngiliz çocuk programlarında engellilik konusunda yaptıkları çalışmalarında, çocuk dramalarının sadece yüzde 5'inde engelli bir kişiye yer verildiği, bu engellilerin de çocuktan ziyade yetişkin olarak tasvir edildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Bond (2013) medyanın fiziksel engelliliği nasıl gösterdiğini daha iyi anlayabilmek için, 400'den fazla çocuk televizyon programında fiziksel engelin nasıl gösterildiğini analiz etmiş ve programlarda engeli olan karakterlerin nadir görüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Engelli karakterlerin olduğu yapımlarda ise genel olarak bu karakterlerin fiziksel engelli yaşlı beyaz erkekler olma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Engelli karakterler programlar için merkezi önemde olmasa da, bu karakterlerin genel olarak iyi, çekici ve yaşamdan memnun olarak gösterildiği sonucuna ulaşmıştır.

Sertaş ve Eral (2017) TRT Çocuk özelinde engellilerin çocuk dizilerinde temsiline yönelik yaptıkları araştırmaya göre çocuklara yönelik yapımlardan sadece birinde, 2 yardımcı karakter engelli olarak temsil edildiğini ortaya koymuşlardır. Bu durum ise sağlıklı çocuklar açısından

eksik tutum geliştirme olarak değerlendirilirken, engelli çocuklar açısından temsil problemi olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Genel bir değerlendirme ile medyanın genel halkın algıları üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu yerlerde, engelli kişilerin yetersiz temsil edilmesi veya yanlış temsil edilmesi büyük sosyal etkilere sahiptir. Medya end­strisinde çalışan engellilerin yüzdesini arttırmak, klişeleri kaldırmak ve genel toplumdaki engellileri güçlendirmek için atılmış büyük bir adım olacaktır.

Tutum oluşumunda ve değişiminde en etkili faktörlerden biri ve birçok uzmana göre en önemlisi medyadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla medya yayınlarının toplum üzerindeki etkileri yadsınamayacak düzeydedir. Dolayısıyla medyanın sosyal meselelerdeki yaklaşımı, kitlelerin yaklaşımlarını da belirleyebilmektedir.

Medyanın engelli bireylere yönelik tutumları toplumsal açıdan birçok sonuç meydana getirmektedir. Genel olarak engellilerin medyada görünürlüğünün çok kısıtlı olması, engellilere yönelik karakterlerin hala belirli kalıp yargılarla yanıtlanması engelli bireylerin yeni bir sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalması anlamına gelmektedir.

Medyada engelli sunumları toplum içerisinde engellilere yönelik davranışları etkilediği gibi; medyanın ve dolayısıyla toplumun engelli bireye bakışı engelli bireyin kendine bakışını da etkilemektedir. Böylece kitle iletişim araçları engelli bireylerin kendilerini değerlendirmeleri ve toplum içindeki duruşunu belirleyen önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Engellilere yönelik indirgemeci ve kalıplara indirgeyen temsil şekli, temsil edilen kişi ya da gruplar hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasına neden olabilmektedir. İçselleştirilen toplumun olumsuz yaklaşımları, bireyin kendine ve topluma yabancılaşmasına sebep olmakta ve toplumla bütünleşmesi yönünde engeller yaratmaktadır. Engelsiz insanların engelli insanlara tutum ve davranışları, medyanın olumsuz mesajlarıyla da şekillenmekte ve engelli insanın topluma katılımını engelleyen birçok faktörle birleşerek engelli insanın toplum dışına itilmesine sebep olmaktadır.

Engellilere yönelik medya kalıp yargıları, kitle iletişim araçlarından en fazla etkilenen çocuklar üzerinde de birçok etki göstermektedir. Buna göre çocuklar medyadaki davranış kalıplarını yetişkinlerden çok daha fazla benimsemektedir ve bu nedenle medyada engelli çocukların temsili kadar, çocuk yayınlarında engelli karakterlerin tasviri konusunda sorumlu yayıncılık izlenmesi gerekmektedir.

İster çocuk ister yetişkinlere yönelik olsun medyada engellilerin olumlu ve güçlü özelliklerine odaklanması gerekmektedir. Bu amaçla, hem engelli bireylerin kendilerine ilişkin algılarını, kendilerini değerlendirmelerini hem de engelli olmayanların engelli bireylere bakış açılarını olumlu etkileyecek bilgi ve beceri kazandıran programlar düzenlenebilir. Kitle iletişim araçları olarak, televizyon programları, gazeteler, filmler, öykü ve romanlar, kitaplar ve hatta ders kitapları önemli etkiye sahiptir. Bu etki kuşkusuz engellilere yönelik tutumlar için de geçerlidir. Bu nedenle diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi engellilere karşı da olumsuz tutum oluşturabilecek engelli portrelerinin medya söyleminden ayıklanması ve medyanın ayrımcı ifadelerden kaçınması gerekmektedir.

Engellilerin medyada belirli kalıplarla temsil edilmesi sorunu sadece Türkiye'ye has bir özellik değildir ve tüm dünyada medyanın genel bir sorunu durumundadır. Toplum yaşamında ikinci plana atılan ve sosyalleşmeleri önünde engeller bulunan engellilerin ve engelli çocukların durumu medyada da benzer şekildedir. Bu nedenle onlarla duygudaşlık kurularak destek sağlamak, iletişim problemlerini ortadan kaldırmak ve engellilerin hayatlarını kolaylaştırmak için doğru tutum ve davranış gelişimini sağlamak için medya yaygın ve etkili bir araç olmak durumundadır.

Kaynakça

- Akdağ, A.Ş. (2005). “Engelli Kadının Medyadaki Yeri”. Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyum 29-30 Nisan Kocaeli. Grafik Matbaacılık, İstanbul, ss. 163-165.
- Almakanin, Hisham A.; Alodat, Ali M. (2018) “Issues of Children with Disabilities as Reflected in the Jordanian Media from their Parents’ Perception: A SWOT Analysis”, *The New Educational Review*, Vol 52, ss. 271-283.
- Alper, M. (2014) *Digital Youth and Disabilities*, MacArthur Foundation, Cambridge: The MIT Press.
- Arık, M. B. (2006). Bir Demet Tiyatro Dizisi Bağlamında Popüler Kültürde Sistemçi Direniş Olanakları. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 15, ss. 121-130.
- Atan, U. (1995). Animasyonun Kültür Aktarımındaki Yeri. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Avcı, A. (2011), “Çocuk Haklarının Yasal Boyutu-Sözleşmeler ve Yasal Düzenlemeler”, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı (Ed. Mustafa Ruhi Şahin), ss. 89-110, Çocuk Yayınları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Barnes, Colin (1991) “Discrimination: Disabled People and the Media”, *Contact*, No. 70, Winter, pp. 45-48.
- BEBKA (2017). Animasyon Sektörü Raporu: 2017, Bursa Eskişehir Kalkınma Ajansı, Eskişehir: BEBKA Yatırım Destek Ofisi.
- Bilici, E.; Boşbakkal, Z. (2014) “Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar”, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), ss. 65-78.
- Bond, B. J. (2013) “Physical Disability on Children’s Television Programming: A Content Analysis”, *Early Education and Development*, 24:3, ss. 408-418.
- Cinisi, N. A. (2012). Ulusal Basında Özürlülük İmajının Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çobaner, A; Yıldırım, P.Ö. (2015) “Dijital Medyada Engellilerin Temsili: Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook’ta Engelli Grup Sayfaları”, *Yeni Medya Çalışmaları II: Ulusal Kongre Kitabı*, 9-10 Mart 2015, Ankara.
- Çocukların Yeni Arkadaşı Ozi (2018), <https://www.star.com.tr/cumartesi/cocuklarin-yeni--arkadasi-oz-i-haber-1304971/> (10.01.2019)
- Dahl, M. (1993) “The Role of the Media in Promoting Images of Disability: Disability as Metaphor: The Evil Crip”, *Canadian Journal of*

- Communication, 18(1), <https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/718/624>, (Erişim: 07.01.2019).
- Demirbilek, M. (2013) “Zihinsel Engelli Bireylerin ve Ailelerin Gereksinimleri”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3), ss. 58-64.
- Doğan, İ.; Çitil, M. (2011) “Engelli Çocuk ve Ergenlerin Sosyolojik Boyutu”, içinde Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları, A. Kulaksızoğlu (ed), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1999). Popüler kültür: Kültür alanında egemenlik ve mücadele, Popüler Kültür ve İktidar, N. Güngör (der.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Ergüden, D. (2008) Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Fazlıoğlu, Y. (2011) “Zihinsel Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları”, içinde Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları, A. Kulaksızoğlu (ed), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Gökbay, İ. Z.; Ergen, A.; Özdemir, N. (2011) “Engelli Bireylerin İstihdamına Yönelik Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Eğitim”, *Öneri Dergisi*, 9(36), ss. 1-8.
- Gündüz, Y. (2015). Popüler Kültürün Görsel Sanatlar Dersine Olası Yansımaları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, No 31, ss. 278-293.
- Güven, S. (2011), *Medyada Küçüklerin Korunmasına Yönelik Düzenlemeler*, Uzmanlık Tezi, Ankara: RTÜK.
- Inimah, G., Ndeti, N., & Mukulu, E. (2014). “Portrayal of People with Disabilities in the Print Media in Kenya”, *IOSR Journal of Humanities and Social Sciences*, 19(7), ss. 9–16.
- Kaya K. & Tuna M. (2008) “İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, No 17, 159-182.
- Kepenekci, Y. K., Aslan, C. (2011) *Okul Öncesi Döneme Seslenen Kitaplarda Çocuk Hakları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Köşker, N. (2005). *Televizyondaki Çizgi Filmlerin (Animasyon), İlköğretim Çağı Çocuklarının Eğitimi Üzerine Etkileri*. Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kulaksızoğlu, A. (2011) “Türkiye’de Özel Eğitim ve Engelli Çocuk Ve Ergenlerin Hakları”, içinde Engelli Çocuk ve Ergenlerin Hakları, A. Kulaksızoğlu (ed), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Matthew, N.; Clow, S. (2007) "Putting Disabled Children in The Picture: Promoting Inclusive Children's Books and Media", *International Journal of Early Childhood*, 39(2), ss. 65-78.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2008). Öğrencilerin Televizyon İzleme Alışkanlıkları. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Menda, E.; Balkan, N.; Berktaş, N. (2013) *Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Olgundeniz, S. (2010) *Televizyon Dünyasında Çocuğun Temsili: Televizyon Dizilerinde Ve Reklamlarda Çocuk Kimlikleri*, İzmir: Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Paftalı, E. (2013) *Yakın Dönem (1996-2013) Türk Sinemasında Engellilerin Temsili*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Pirls, D.; Popovska, S. (2013) "Media Mediated Disability: How to Avoid Stereotypes", *International Journal of Scientific Engineering and Research*, 1(4), ss. 42-45.
- RTÜK (2007) *Özürülülerin Televizyon İzleme/Dinleme Eğilimleri Araştırması*, Ankara: Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- Sastry, T. (2012) *Human Rights of Vulnerable and Disadvantaged Groups*, Pune: University of Pune.
- Serenli, A. (ed) (2011) *Türkiye'de Engelli Gerçeği*, İstanbul: MÜSİAD Yayınları.
- Serttaş, A.; Eral, G. (2017) "Türkiye'de Yayınlanan Çizgi Dizilerde Engelli Bireylerin Temsili: TRT Çocuk Kanalı Örneği", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 44, ss. 331-347.
- Sönmez, Ö. F., Karatekin, K.; Mery, Z (2013) "Ulusal Televizyon Kanallarında Engelli Hakları", *Turkish Studies*, 8(8), ss. 2073-2095.
- Şişman, Y. (2012) "Özürülülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), ss. 69-85.
- T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı (2008) *Toplum Özürülülüğü Nasıl Anlıyor*, Ankara: Özürülüler İdaresi Başkanlığı Yayını.
- Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı (2006) *Avrupa Sosyal Politikası ve Sosyal Haklar*, İstanbul: Bay Matbaa Baskı Teknolojileri.
- Türkmen, N. (2013). Çizgi filmlerin kültür aktarımındaki rolü ve Pepee. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 36-2, 139-158.

- Ulu, E. (2013) Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alınlanması, İstanbul: Arel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ulutaşdemir, N. (2007) “Engelli Çocuklarda İletişim ve Oyunun Önemi” Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2(5), ss. 36-51.
- Ünal, A. (2010). The Representation of The Disabled in Turkish Children’s Literature (1969-2009), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WHO, (2012). Early Childhood Development and Disability: A Discussion Paper,
- Wilton, R.D. (2003). “Locating Physical Ability in Freudian and Lacanian Psychoanalysis: Problems and Prospects”. *Social & Cultural Geography*, September, 4(3), ss. 369-390.
- World Health Organization (WTO) (2011) World Report on Disability, Switzerland: WTO Publication.
- Yıldırım, Ş. B. (2013) Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zengin, M. O. (2014) “Engellilik Modelleri Çerçevesinde Medyada Engelli Temsilleri”, içinde İletişim Ve... Aysel Aziz ve Suat Sungur (ed), İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Zhang, L.; Haller, B. (2013). “Consuming Image: How Mass Media Impact the Identity of People with Disabilities”, *Communication Quarterly*, 61(3), 319-334.